

MOĞOLİSTANDA YENİ BULUNAN DONGOİN ŞİREEN ANITLARI ÜZERİNE MÖNHTULGA RİNCHİNHOROL İLE SÖYLEŞİ*

Ekrem KALAN**

– Ekrem KALAN: Mönhtulga Bey, öncelikle Dongoin Şireen anıtlarının keşfi ve genel durumu hakkında kısaca bir bilgi verebilir misiniz?

– Mönhtulga RİNCHİNHOROL: “Moğolistan Pedagoji Üniversitesi Tarih Bölümü Başkanı Doç. Dr. Gerelbadrah JAMSRANJAV ve Moğolistan Bilimler Akademisi’nden Dr. Bolorbat TSERENDORJ’ın başkanlığındaki araştırma ekibi, 25 Ağustos 2011 tarihinde Sühbaatar Vilayeti Tüvşinşiree İlçesi sınırları içerisinde yer alan Delgerhaan Dağı yakınlarında yüzey araştırması yaparken, Göktürk alfabesiyle yazılmış ve çiçek motifli çok sayıda yazıttan mevcut kompleksi keşfetmiştir.

Anıtın bulunduğu Dongoin Şireen denilen yer, Sühbaatar Vilayeti Tüvşinşiree İlçesi Delgerhaan kasabasında olup, ilçe merkezinin 50 km kuzeybatıdan güneydoğuya doğru kıvrılarak uzanan düzlükte yer almaktadır. Dongoin Şireen Anıtları’na yakın mesafede iki adet mezarlık da bulunmaktadır.

Söz konusu araştırma ekibi, anıtın bulunduğu yere ilk ulaştığında, anıtın birkaç kırık parçası ile çiçek motifli kiremitler toprağın yüzeyinde açıkta görülmekteydi. Anıtın kırık parçaları dışı yaklaşık 16 metre çapında olup, anıtın orta kısmında küçük bir çukur tespit edilmiştir. Bu haliyle bahse konu yerde tam olarak kaç anıt olduğunu ve yapılaş şeklini belirlemek mümkün değildi. Bu nedenle ilk önce jeofizik araştırması yapılması gereksinimi duyulmuştur.”

---

* 20.02.2014 tarihinde Moğolistan Bilimler Akademisi Arkeoloji Enstitüsü’nden Mönhtulga RİNCHİNHOROL ile yapmış olduğumuz söyleşiden. Mönhtulga, 2002 yılında Moğolistan Milli Üniversitesi Arkeoloji Bölümü’nden mezun oldu. 2005 yılında ise aynı bölümde yüksek lisans eğitimini tamamladı. 2009’da Kazakistan Cumhuriyeti Almaata Arkeoloji Enstitüsü’de, 2010 yılında ise Japonya’da UNESCO Asya ve Pasifik Ülkeleri Kültür Merkezi’nde çalışmalarda bulundu. 2003 yılından beri Moğolistan Bilimler Akademisi Arkeoloji Enstitüsü, Ortaçağ Arkeolojik Araştırma Bölümü’nde araştırmacı olarak görev yapan Mönhtulga, Ortaçağ Orta Asya Arkeolojisi ve Epigrafisi üzerine çalışmalarını yürütmektedir. 2003 Moğol-Türk ortak “Moğolistan’daki Türk Anıtlar Projesi (MOTAP)”, “Moğol-Fransa ortak Avrasya Projesi”, Moğol-Almanya ortak “Karakurum” Projesi, “Moğol-Kazakistan Ortak Tarih-Kültür Projesi”, “Moğol-Japon Ortak Yazıt-2 Projesi”, 2013 Sühbaatar Vilayeti Tuvshinshiree ilçesi “Dongoin Şireen Anıtları Projesi” gibi çok sayıda ulusal ve uluslararası araştırma projelerinde araştırmacı olarak görev almıştır.

** Doç.Dr., Tika Ulanbator Program Koordinatörü / Pamukkale Üniversitesi.

– Ekrem KALAN: 17 Temmuz 2013 tarihli Asahi Şimbun (朝日新聞) Gazetesi'nde yayımlanan haber vasıtasıyla varlığından ilk kez haberdar olduğumuz Dongoin Şireen Anıtları'nı bizler Takaşi Osava başkanlığındaki Japon heyetinin bulduğunu düşünüyorduk. Ancak anlattıklarımızdan anladığım kadarıyla söz konusu anıtlar zaten 3 yıldır biliniyordu ve Moğol arkeoloji heyeti tarafından bulunmuştu. O halde bu bilgiyi düzeltmek gerekmektedir. Peki ya anıtların keşfi sonrasında yapmış olduğunuz çalışmalardan bahsedebilir misiniz?

– Mönhtulga RİNCHİNHOROL: “Tabiki haklısınız. Anıtların keşfiyle ilgili tamamen Moğol ekiplerin çalışmalarından söz etmek gerekir. Sayın OSAVA ile daha ziyade metnin çözümlenmesi hususunda işbirliği yaptık. Nitekim Moğolistan Bilimler Akademisi'nden Doç. Dr. Tsogtbaatar BATMÖNH'ün başkanlık ettiği ekip, 5-10 Haziran 2013 tarihleri arasında anıtın yüzey kısmının stampajlarını almıştır.

10 Eylül-11 Ekim 2013 tarihleri arasında Arkeoloji Enstitüsü Başkanı Prof. Dr. Tseveendorj DAMDİNSÜREN başkanlık ettiği ulusal araştırmacılar tarafından oluşan bir ekip, söz konusu anıtta kazı çalışması yapmıştır. Ekipte tarih uzmanlarının yanı sıra Moğolistan Bilimler Akademisi Astronomi ve Jeofizik Enstitüsü uzmanları bulunuyordu. Anıtın genel yapısını belirlemek ve jeofizik araştırmaya dayalı olarak yer altındaki diğer anıtları tespit etmek amacı ile çeşitli küçük ölçekli açmalar yapıldı. Yüzey toprağı temizlenerek anıtların tam olarak ortaya çıkarılması esnasında anıt ve adak taşlarına parçalarının sayısı artmıştır.

Bu seferki açma esnasında toplam 20 adet anıta ait taş parçaları bulunmuştur. Bu anıtların çoğunda yazı ve damga tasviri mevcut olduğu tahmin edilmektedir.”

– Ekrem KALAN: Anıtların metin incelemelerine dair yapmış olduğunuz ilk incelemeleri bizimle paylaşabilir misiniz?

– Mönhtulga RİNCHİNHOROL: “Az önce de kısaca değindiğim gibi, 12-18 Haziran 2013 tarihleri arasında Arkeoloji Enstitüsü'nden şahsım (Mönhtulga RENÇİNHOROL) ve Osaka Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Takaşi Osava, iki anıttan alınmış olan kopyayı okumuş olup, ön bilgilere göre anıtta toplam 20 satır, 2832 harf, 646 kelime ve 30 civarında damga tespit etmiş olduk. Ağustos ayında tekrar detaylı olarak incelediğinde üçüncü anıttan da metin tespit edilmiştir. Üç anıttan toplam 72 satır, 3857 harf, 1193 kelime ve 86'dan fazla damga tespit edilmiştir.

Metin, Göktürk alfabesiyle yazılmış. Anıtın sahibine hitaben “ebim e”, “begim e”, “yerim e” veya “evime”, “beyime”, “ülkeme” diye sözcükler sık karşımıza çıkmaktadır. Ölmüş olan asilzade (bey) için yapılmış olan anıtın dikiliş törenine katılan boy ve kabile başkanları anıta kendi boy ve kabilelerine ait damgayı tasvir ettirmişler.

Son durum itibariyle Dongoin Şireen Anıtlarındaki üç anıtta metin ve damga bulunduğu kesinleşmiş olup, 20 civarında taşın yazı ve damganın incelenmesi planlanmaktadır. Bu duruma göre değerlendirildiğinde anıtların tek kişiye ait

MOĞOLİSTANDA YENİ BULUNAN DONGOİN ŞİREEN ANITLARI ÜZERİNE MÖNHTULGA
RİNCHİNHOROL İLE SÖYLEŞİ

olmayıp, yakın akraba olan birkaç kişi için dikilmiş olması durumunun söz konusu olduğu anlaşılmaktadır.”

– **Ekrem KALAN: Dongoin Şireen Anıtlarını bu kadar özel yapan başka bir deyişle Orhun Abideleri diye zikrettiğimiz diğer anıtlardan ayıran herhangi bir özellik var mıdır?**

– **Mönhtulga RİNCHİNHOROL:** “Bugüne dek bu anıtlarla eşit büyüklükte anıt kompleksi Moğolistan’da bulunmamıştır. Göktürk dönemine ait anıtlardan en doğuda yer alanıdır. Alfabe yapısı, dilbilgisi özelliği, damga şekli ve çevresindeki taşların üzerindeki desenlere dayanarak bahse konu anıtın dikiliş tarihi 735-740 yılların başlarında olduğu ve Göktürk Kağanlığı’nın son dönemlerinde yaşamış olan önemli asilzadeler için dikildiği düşünülmektedir.

Dongoin Şireen Anıtı, VIII. Yüzyılın ilk yarısında Göktürk Kağanlığı’nın doğu kanadı olan siyasi gruplar (kabile, boy), Kidan, Tatabı ve Tatarlar gibi Moğolca konuşan boylar, özellikle Moğolistan’ın doğusunda yaşamış olan Tatarların tarihinin araştırılması açısından önemli kaynaktır.

Moğolistan Bilimler Akademisi Arkeoloji Enstitüsü tarafından 30 kişilik ekip gönderilmiştir. Bu çalışma, Moğolistan’da arkeolojik alanda yapılmış olan ilk tamamen milli ve ölçeği açısından en büyük kadrolu ekibi tarafından gerçekleştirilmiş olup, büyük bir yolda atılan ilk adımlardır. Moğol uzmanları disiplinler arası işbirliği yaparak bilimsel birçok dalı bir araya getirme suretiyle bir ilke imza atmıştır.

Ekibimizin Dongoin Şireen Anıtı’nda yapmış oldukları çalışmalar, Moğol uzmanların ülkemiz topraklarında atalarımızın miras bıraktığı zengin eserleri kendi gücüyle bilimin ilgili alanlarına göre inceleyerek günümüzün bilimsel düzeyinde araştırma yapabileceğini ispatlamıştır.”

– **Ekrem KALAN: Dongoin Şireen Anıtlarına dair çalışmalarınızı merakla bekliyoruz. Bu anıtlara dair ilgili herhangi bir kitap çalışması söz konusu mudur?**

– **Mönhtulga RİNCHİNHOROL:** “Aslında Moğolistan Bilimler Akademisi Arkeoloji Enstitüsü olarak Dongoin Şireen Anıtları ile ilgili olarak kazı raporlarını içeren bir kitap çalışmamız devam etmekte olup, bu yıl sonunda veya en geç 2015 başında yayınlamayı düşünüyoruz.”

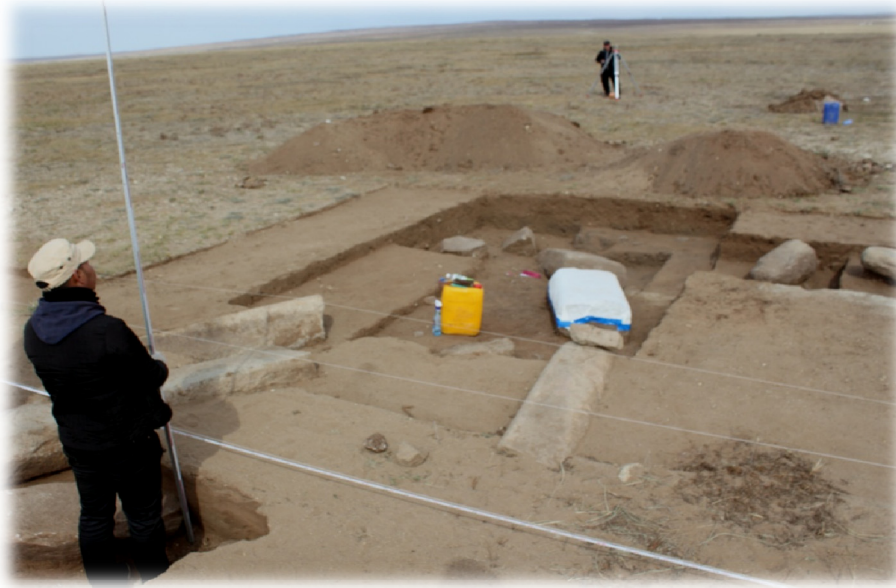
– **Ekrem KALAN: Bu kitabı Türk bilim alemi olarak sabırsızlıkla bekliyoruz. Vakit ayırıp bu değerli bilgileri ve fotoğrafları bizlerle paylaştığınız için çok teşekkür ederim.**

– **Mönhtulga RİNCHİNHOROL:** “Asıl ilginiz için ben teşekkür ederim.”

Ekrem KALAN

Dongoin Şireen Anıtları'ndaki İlk Açmalar

Dongoin Şireen Anıtları'ndaki Jeodezik Çalışmalar

MOĞOLİSTANDA YENİ BULUNAN DONGOİN ŞİREEN ANITLARI ÜZERİNE MÖNHTULGA
RİNCİNHOROL İLE SÖYLEŞİ

Dongoin Şireen Anıtları'ndaki Tamgalardan Örnekler

Dongoin Şireen Anıtları'ndan Stampaj Örneği

Ekrem KALAN

Dongoin Şiree Anıtları'ndan Stampaj Alımı

Dongoin Şireen Anıtları'ndan Stampaj Alımı

MOĞOLİSTANDA YENİ BULUNAN DONGOİN ŞİREEN ANITLARI ÜZERİNE MÖNHTULGA RİNCİNHOROL İLE SÖYLEŞİ

